

ముందుమాట

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం 1976లో స్థాపించినది మొదలు నేటి వరకు ప్రగతి పథంలో పయనిస్తూ వివిధ కార్యక్రమాలు, పరిశోధనలు అందిస్తూ, 2003 వ సంవత్సరంలో NAAC చే B** (80-85) గ్రేడును సంపాదించుకొని వేసంలోనే ఒక ప్రముఖ విశ్వవిద్యాలయంగా గుర్తింపు సాధించుకొన్నది తెలియజేయటానికి ఎంతో సంతోషిస్తున్నాము. ప్రస్తుతం గుంటూరు, కృష్ణా, ప్రకాశం జిల్లాలలోని సుమారు 300 అనుబంధ కళాశాలల విద్యార్థులకు డిగ్రీ, పి.ఐ. స్థాయి విద్యోకోద్యోగ పాటు పరిశోధన డిగ్రీలను కూడా ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం అందిస్తోంది.

ఉన్నత విద్యను అందరికీ అందించే లక్ష్యంతో ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, దూర విద్య కేంద్రాన్ని స్థాపించింది. దీని ద్వారా ప్రతి స్థాయిలో కళాశాలకు వెళ్ళే విద్య నష్టపడకుండానే, ఎంతో వ్యయ భరితమైన ఫీజులు చెల్లించలేని వారికి, ఉన్నత విద్య చదువలన్న కోరికలన్న గృహిణులకు ఈ దూర విద్యోద్యోగం ఎంతో నోటవపడుతుంది. ఇట్టి వారందరికీ తమ ముంగిట్లో విద్యను అందించే ఉద్దేశ్యంతో ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, 2003-04 విద్య సంవత్సరంలో డిగ్రీస్థాయిలో ఐ.ఏ, ఐ.కాం, పి.ఐ. స్థాయిలో ఎం.ఏ, ఎం.కాం, ఎం.ఎస్.సి., ఎం.ఐ.ఏ, ఎల్.ఎల్.యమ్ కార్యక్రమాల ప్రారంభించడం జరిగింది.

ఈ దూర విద్య పద్ధతి ద్వారా విద్యనభ్యసించే విద్యార్థుల కొరకు రూపొందించే పాఠ్యాంశాలు, సులభంగాను, సరళంగాను, విద్యార్థి తనంతట తనుగా అర్థం చేసుకోవడానికి ఉండాలనే ఉద్దేశ్యంతో విశేష బోధనానుభవం కలిగి, రచనా వైఖరిలో విశేష అనుభవం గల అధ్యాపకులతో పాఠ్యాంశాలను వ్రాయించడం జరిగింది. వీరు ఎంతో నేర్పుతో, నైపుణ్యంతో, నిర్ణీత సమయంలో పాఠ్యాంశాలను తయారుచేశారు. ఈ పాఠ్యాంశాలపై విద్యార్థుల విద్యార్థులు, ఈ పాఠ్యాంశాల బోధనలో నిష్ణాతులైన వారు ఇచ్చే సలహాలు, సూచనలు సత్యవాయంతో స్వీకరించబడతాయి. నిర్ణీతపద్ధతిపై సూచనలను గ్రహించి మున్ముందు చేసే ప్రచురణలలో మరింత నిర్దిష్టంగా, మరింత సులువుగా విద్యార్థులకు అర్థమయ్యే రీతిలో ప్రచురణ చేయగలం. ఈ పాఠ్యాంశాల అవగాహన కోసం, సంశయాల నివృత్తి కోసం డిగ్రీ స్థాయిలో వెబ్సైట్ తరగతులు, పి.ఐ. స్థాయిలో కంటాక్ట్ క్లెస్సులు ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

దూర విద్య కేంద్రం ద్వారా విజ్ఞాన సముపార్జన చేసి, ఉన్నత విద్యార్థులకు సంపాదించి జీవనయాత్ర సుగమం చేసుకోవడమేగాక, చక్కటి ఉద్యోగావకాశాలు లాభి, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్థాయికి చేరాలని వారి ద్వారా వేరే ప్రయత్నం చేయవలసిందిగా ఆశయం. రోజువారీ సంవత్సరాలలో దూర విద్య కేంద్రం మరిన్ని కొత్త కార్యక్రమాలతో దిన వినియోగపూర్ణం చేసి ప్రజలందరికీ అందుబాటులోకి తెచ్చాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాము. ఈ మా ప్రయత్నానికి సహకరించిన దూర విద్య కేంద్రం కార్యకర్తలకు, సంపాదకులకు, రచయితలకు నా అభినందనలు.

ఆచార్య వి. బాలమోహన్ దాస్
కులపతి
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం

నాగార్జున నగర్
13-5-2005

M.A. History 2nd Year

SYLLABUS

Paper - V : History of Modern Andhra (1765-1956)

UNIT - I :

European Settlements in Andhra - The Anglo-French rivalry and Carnatic Wars - The British acquiring the Northern circars and Ceded Districts - Revolts against the British and their suppression - The British Consolidation of Power.

UNIT - II :

Administration of East India Company - Revenue systems at the time - The Zamindari and ryotwari settlements - irrigational Works - Growth of Education - Telangana under the Asafjahis - Reforms by Dewan Salar Jung.

UNIT - III :

Social Reforms Movements in Andhra - Brahma Samaj - Veeresalingam - Venkataratnam Naidu - Gurazada Appa Rao - Arya Samaj - Andhra under the Crown - Growth of press and Public Opinion.

UNIT - IV :

Factors for the Growth of Nationalism in Andhra - Vandemateram Movement - House Rule League - Gandhian Era - The Chhiala - Perala Movements - Forest Satyagraha - No - Tax Campaign at pednandipadu - The Ramu Rebellion - Salt Satyagraha - Quit India Movement.

UNIT - V :

Freedom Movement in Talangana - Movement for a Separate Andhra State Emergence of Andhra Pradesh.

Text Books :

1. Rao, P.R. : History of Modern Andhra
2. Venkatarangaih, M., : Freedom Struggle in Andhra Pradesh
3. Venkatarangaiah, M., : Freedom Struggle in Telangana
4. Narayana Rao, K.V., : Emergence of Andhra Pradesh
5. Sarojini Regani : Highlights of Freedom Movement.

Reference Books :

1. Kesavanarayana, B., : Political and Social Factors in Modern Andhra.
  2. Baker, C.J. and Washbrook, D.A. : South Indian Political Institutions and Political Charges 1880-1848
  3. Frykendurg : Guntur District
  4. Baden powel, B.H., : Land Revenue in British Indian
  5. Narayana Rao, K.V., : Telangana
  6. Irshick, E.E., : Political and Social Conflict in South India.
  7. Ramakrishna. V., : Social Reform Movement in Andhra.
-

M.A. (Final) DEGREE EXAMINATION, MAY 2006.

History

Paper V - HISTORY OF MODERN ANDHRA (1765 to 1956)

Time : Three hours

Maximum : 100 marks

**Answer any FIVE questions
All questions carry equal marks.**

1. Write a note on the European settlements in Andhra.
ఆంధ్రాలోని యూరోపియన్ వ్యాపార స్థావరాల గురించి వ్రాయుము.
2. Discuss the Revolt of the Palegars in Rayalaseema.
రాయలసీమలో పాలయగార్ల తిరుగుబాటు గురించి చర్చించుము.
3. Give an account of the permanent settlement of the land revenues in Andhra.
ఆంధ్రాలోని శాశ్వత శిస్తు నిర్ణయ విధానం గురించి వ్రాయుము.
4. Discuss the irrigation works of the British in Andhra.
ఆంధ్రాలోని బ్రిటీష్వారి సాగునీటి నిర్మాణాల గురించి వ్రాయుము.
5. Write a note on the impact of Brahma Samaj
బ్రహ్మ సమాజ ప్రభావం గురించి వ్రాయుము.
6. Give an account of Andhra under the crown.
బ్రిటీష్ రాజీ పాలనలో ఆంధ్రప్రాంతం గురించి వ్రాయుము.
7. Examine the Rampa Rebellion.
రంప ఉద్యమం గురించి పరిశీలించుము.
8. Discuss the Civil Disobedience Movement.
శాసనోల్లంఘనోద్యమం గురించి చర్చించుము.
9. Examine the causes of Freedom Movement in Telengana.
తెలంగాణాలో స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి కారణాల గురించి పరిశీలించుము.
10. Write a note on the Movement for separate Andhra.
ప్రత్యేకాంధ్ర ఉద్యమం గురించి వ్రాయుము.

విషయ సూచిక

1. ఆంధ్రాలో ఆంగ్ల రాజ్య స్థాపన	1.1 - 1.16
2. కంపెనీ పాలనపై తిరుగుబాటు	2.1 - 2.10
3. భూమిశిస్తు విధానాలు	3.1 - 3.11
4. నీటిపారుదల సౌకర్యాలు	4.1 - 4.9
5. ఆంధ్రలో విద్యాభివృద్ధి	5.1 - 5.21
6. అసఫ్ జాహీల యుగం	6.1 - 6.10
7. సాలార్జంగ్ - సంస్కరణలు	7.1 - 7.7
8. ఆంధ్ర దేశంలో సంఘ సంస్కరణోద్యమాలు	8.1 - 8.13
9. ఆంధ్రలో జాతీయభావము	9.1 - 9.11
10. వందేమాతరం - హోమ్ రూల్ ఉద్యమాలు	10.1 - 10.10
11. సహాయ నిరాకరణోద్యమము	11.1 - 11.12
12. అల్లూరి సీతారామరాజు - రంప ఉద్యమం	12.1 - 12.8
13. శాసనోల్లంఘన ఉద్యమం (1930-34)	13.1 - 13.14
14. ఆంధ్రలో క్వీట్ ఇండియా ఉద్యమం	14.1-14.13
15. తెలంగాణా స్వాతంత్ర్యోద్యమం	15.1 - 15.17
16. ఆంధ్రోద్యమం	16.1 - 16.21
17. ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ	17.1 - 17.12
18. కమ్యూనిస్టు ఉద్యమం	18.1 - 18.11
19. రైతు ఉద్యమాలు	19.1 - 19.14
20. ఆధునిక ఆంధ్రదేశంలో సాహిత్య, సాంస్కృతిక పరిణామాలు	20.1-20.10

ఆంధ్రాలో ఆంగ్ల రాజ్య స్థాపన

1.1 లక్ష్యం

ఆంధ్రా, రాయలసీమ ప్రాంతాలు ఏ విధంగా ఐరోపా పాలనలోకి వచ్చాయో, ఏ విధంగా ఈ ప్రాంతాల్లో బ్రిటిష్ పాలన ఏర్పడిందో తెలియజేయడమే ఈ పాఠం లక్ష్యం. బ్రిటిష్ పాలనకు దోహదం చేసిన పరిస్థితులను, ఆంగ్లో - ఫ్రెంచి యుద్ధాలను, ఈ పాఠం వివరిస్తుంది.

విషయ క్రమం

- 1.1 లక్ష్యం
- 1.2 పరిచయం
- 1.3 పద్దెనిమిదవ శతాబ్దపు ఆంధ్ర పరిస్థితులు
- 1.4 ఐరోపావాసుల రాక
- 1.5 ఆంధ్రదేశంలో ఐరోపా వారి స్థావరాలు
  - 1.5.1 ఫోర్చుగీస్
  - 1.5.2 డచ్
  - 1.5.3 బ్రిటిష్ ఇండియా వర్తక సంఘం
  - 1.5.4 ఫ్రెంచి కంపెనీ
- 1.6 కర్నాటక యుద్ధాలు
  - 1.6.1 మొదటి కర్నాటక యుద్ధం
  - 1.6.2 రెండవ కర్నాటక యుద్ధం
  - 1.6.3 దక్కన్ లో బుస్సీ
  - 1.6.4 ఆంధ్రాలో ఫ్రెంచి పాలన
  - 1.6.5 బొబ్బిలి యుద్ధం
  - 1.6.6 మూడవ కర్నాటక యుద్ధం
- 1.7 ఫ్రెంచి పతనం
- 1.8 ఫ్రెంచి విధానాలు
- 1.9 ఆంధ్రాలో ఆంగ్ల సామ్రాజ్య స్థాపన
  - 1.9.1 మే 14, 1759 సంధి
  - 1.9.2 మొగల్ ఫర్మాన్ అగష్టు 12, 1765
  - 1.9.3 నిజాంత్ సంతి నవంబరు 12, 1766
  - 1.9.4 నిజాంత్ తిరిగి సంతి, ఫిబ్రవరి 23, 1768
  - 1.9.5 కొండవీడు సర్కారు ఆక్రమణ, 1788
  - 1.9.6 రాయలసీమ ఆక్రమణ, 1800
  - 1.9.7 నెల్లూరు - చిత్తూరు ఆక్రమణ, 1802

- 1.10 పమీక్ష
- 1.11 నమూనా ప్రశ్నలు
- 1.12 ఉపయుక్త గ్రంథాలు

1.2 పరిచయం

వర్తక, వ్యాపారాలకై తూర్పు ఆంధ్రా ప్రాంతానికి విదేశీ కంపెనీలు వచ్చాయి. వాటిమధ్య గల పోటీ యుద్ధాలకు దారితీయడం, యుద్ధ విజేతలుగా మారిన ఆంగ్ల వర్తక కంపెనీ, స్థానిక అధికారులతో ఒప్పందాలను చేసికొని, రాజ్యాన్ని స్థాపించడం జరిగింది. పద్దెనిమిదవ శతాబ్ద రాజకీయ పరిస్థితులు అందుకు అనుకూలించాయి. తొలుతగా సర్కారులు, తరవాత రాయలసీమ ప్రాంతం, ఆ తరవాత కర్నాటక రాజ్య భాగమైన నెల్లూరు, చిత్తూరు ప్రాంతాలు ఆంగ్ల కంపెనీ ఆధిపత్యంలోకి వచ్చాయి. తెలంగాణా ప్రాంతం మాత్రం స్వదేశీ సంస్థాన పాలనలోనే కొనసాగింది. బాషా ప్రయుక్త రాష్ట్ర నినాదంతో 1956లో తెలంగాణా ఆంధ్రాలో చేరి, విశాలాంధ్రగా ఏర్పడింది.

1.3 పద్దెనిమిదవ శతాబ్దపు ఆంధ్ర పరిస్థితులు :

పద్దెనిమిదవ శతాబ్దంలో ఆంధ్రా ప్రాంతంలో అంతరంగిక పరిస్థితులు సంక్షోభంలో ఉన్నాయి. సుస్థిరమైన రాజకీయ అధికారం లేకపోవడంతో, అధికార వ్యవస్థలు, అధికార చిహ్నాలు మరుగున పడ్డాయి.

రాజకీయ పరిస్థితులు :

నేటి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాంతమంతా మొగల్ చక్రవర్తి ఆధీనంలో ఉండేది. అయితే అతడు నియమించిన ముల్ఖిజ్ ఖాన్ పై షకర్ ఖాన్ యుద్ధభూమిలో 1724లో నిజాం ఉల్ ముల్క్ అసఫ్ జా విజయం సాధించడంతో, దక్కన్ లో అసఫ్ జాహి వంశస్థుల పాలనకు అంకురార్పణ జరిగింది. మొగలాయీ అధికారం నామమాత్రంగానే మిగిలింది.

నిజాం ఉల్ ముల్క్ ని దక్కన్, కర్నాటక ప్రాంతాలకు సుబేదారుగా మొగల్ చక్రవర్తి అంగీకరించాడు. నిజాం ఉల్ ముల్క్ కూడా మొగలు సామ్రాజ్యంతో తెగతెంపులు చేసికోలేదు. దక్కన్ లో నిజాంలు సుస్థిరతను నెలకొల్పకుంటూ, అధికార విస్తరణకై ప్రయత్నించసాగారు.

ఈ ప్రయత్నంలో వారితో మహారాష్ట్రలు, మైసూరు సుల్తానులు పోటీపడ్డారు. మామూలు పరిస్థితుల్లో అయితే ఈ ముగ్గురిలో, ఏ ఒక్కరో విజాయన్ని సాధించి, సార్వభౌమత్వాన్ని స్థాపించేవారు. కాని ఈ ఫలితం రాకపోవడానికి కారణం విదేశీ వర్తక సంస్థల ప్రమేయం. ఫ్రెంచి, ఆంగ్ల వర్తక కంపెనీలు స్వదేశీ రాజ్యాలతో స్నేహ సంబంధాలు పెంపొందించుకోవడమే గాక, వారి యుద్ధాలలో సహితము కలుగజేసుకొన్నారు. దీనివలన స్వదేశీ రాజ్యాలయిన దక్కన్, మహారాష్ట్ర, మైసూరు రాజ్య అధికారం కాక ఆంధ్రాలో తొలుతగా ఫ్రెంచి, తరవాత ఆంగ్ల అధికారం విస్తరించింది.

ఔరంగజేబు తరవాత వచ్చిన మొగలాయీ రాజులెవరూ విదేశీ కంపెనీలపై అధికారాన్ని చాటలేకపోయారు. ఆంగ్ల కంపెనీ స్వతంత్రంగా వ్యవహరిస్తోందని భావించిన ఔరంగజేబు చక్రవర్తి వారి ఆస్తిని, ఫాక్టరీలని స్వాధీనం చేసికొని, తన రాజ్యాన్ని వదలి వెళ్ళమని ఆజ్ఞాపించాడు. ఒక ఏడాది తరువాత మాత్రమే (అక్టోబరు 15, 1689 - డిసెంబరు 28, 1690) తిరిగి వారికి వారి ఫాక్టరీలు దక్కాయి. స్వేచ్ఛా వ్యాపారం, శాంతియుత జీవనం, రాజ - ప్రజలతో సుహృద్భావం - ఇవే ఆంగ్లేయ కంపెనీ తొలుతగా ఆశించిన విషయాలు. ఔరంగజేబు వారసులెవరూ విదేశీ కంపెనీలపై అటువంటి అధికారాన్ని చూపలేకపోయారు.

దురదృష్టి గల రాజకీయ నాయకులు లేకపోవడం పద్దెనిమిదవ శతాబ్ద లక్షణం. వ్యాపార నిమిత్తమై వచ్చిన విదేశీ కంపెనీల మద్దతుతో ఇతర పోటీదార్లను నివారించాలనే ఆశ తప్ప, వారి చేతులలో పావులుగా మారుతున్నామన్న భావం వారికి లేదు.

బలహీనమయిన రాజులు రాజ్యమేలడంతో ప్రతి స్థాయిలోనూ అధికారాన్ని ఎదిరించడం కనిపిస్తుంది. మొగల్ చక్రవర్తి అధికారాన్ని నిజాం, నిజాం అధికారాన్ని ఫోజ్ దార్లు, ఫోజ్ దార్లను స్థానిక అధికారులు ఎదిరించేవారు. ఈ విధంగా ప్రభుత్వానికి, ప్రజలకు మధ్య

ఉండవలసిన సుహృద్భావ వాతావరణం కొరవడింది. ప్రజల సంక్షేమాన్ని రాజు పట్టించుకునేవాడు కాదు; అందుచేత ప్రజలు కూడా అధికార మార్పిడిని సరుకు చేసేవారు కాదు. రాజుకు, అధికారులకు, ప్రజలకు మధ్య అగాఢమేర్పడింది.

ఈ ప్రజామోదం లేని ప్రభుత్వం బలహీనమైన సైన్యంపై ఆధారపడేది. మధ్య యుగాల ఆయుధాలయిన కత్తి, విల్లు, బాణాలు ఉపయోగిస్తూ, ఆధునిక తుపాకీ - మందుగుండు సామాగ్రిని వాడే విదేశీ శక్తుల నెదిరించి, పరాజయం పాలయ్యారు. బొబ్బిలి యుద్ధంలో ఫ్రెంచి నుంచి, పద్మానాభ యుద్ధంలో ఆంగ్లేయుల నుంచి, స్వదేశీ రాజ్యాలు పరాజయం పొందాయి.

ఆర్థిక పరిస్థితులు

పద్దెనిమిదవ శతాబ్దం వరకు ఆంధ్రాలో ఆర్థిక పరిస్థితులు సంతృప్తికరంగానే ఉండేవి. గోదావరి, కృష్ణా నదులు, సారవంతమయిన భూమి, నీటి పారుదల సౌకర్యాలు, రకరకాల పంటలు, పశు సంపదతో అనుకూల వాతావరణం ఉండేది. గ్రామాలు స్వయం సమృద్ధిగా ఉండేవి. పన్నులు అధికమయినప్పటికీ, అది ప్రజోపయోగ కార్యక్రమాల ద్వారా తిరిగి ప్రజలకే చేరేది.

అనేక పరిశ్రమలు ఆంధ్రాలో వర్ధిల్లాయి. చేనేత పరిశ్రమ ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి చెందింది. మచిలీపట్టణం చింజీలు, పాలెంపోరులు, కలంకారీలు, విశ్వవిఖ్యాతి పొందాయి. బరంపురం పట్టుబట్టలు; శ్రీకాకుళం నేతలు, గోదావరి తీరంలోని మాడసాలెం, ఇంజరం, బెండమూర్లంక వంటి చేనేత కేంద్రాల్లో నేసి, అద్దిన ముతక వస్త్రాలు ప్రసిద్ధాలు. రుమాళ్ళు, దుప్పట్లు, తెల్లని నూలు వస్త్రాలు ఐరోపా దేశాలకు ఎగుమతి అయ్యేవి.

చేనేత పరిశ్రమతో పాటు ఆంధ్రా హస్తకళలు వివిధ దేశాల దృష్టిని ఆకర్షించాయి. గోదావరి తీరాన జాతి టేకు కలప లభ్యమవడంతో నౌకా పరిశ్రమ అభివృద్ధి చెందింది. ఈ మంచి రకం టేకుతో ఏటా 500 దోనెలు, పడవలు, 50 నుంచి 300 టన్నుల దాకా ఉండే చిన్నచిన్న ఓడలు తయారు చేయడానికి పనికి వచ్చేది. కోరింగ, నరసాపురం ప్రసిద్ధ రేవులు. విశాఖపట్నం, మచిలీపట్నం నౌకా నిర్మాణ కేంద్రాలు; ప్రఖ్యాతి చెందిన రేవు పట్టణాలు. ఇక్కడ 50,000 టన్నుల ఓడలు కూడా నిర్మించబడేవి. విదేశీ నౌకలు కూడా మరమ్మత్తుల కోసం కోరింగ వంటి రేవుల వద్దకు వచ్చి ఆగేవి.

విశాఖపట్నంలో నల్లటి నునుపైన చెక్కతోనూ, దంతంతోనూ నగిషీతో చేసిన రకరకాల హస్తకళలు అంతర్జాతీయ ఖ్యాతిని గడించి, విదేశాలకు ఎగుమతి అయ్యేవి.

1.4 ఐరోపావాసుల రాక

క్రైస్తవ శకమునకు పూర్వము నుండి భారతదేశమును ఐరోపా రాజ్యాలకు మధ్య వాణిజ్య సాంస్కృతిక సంబంధములు కొన్ని శతాబ్దాలలో తీవ్రంగాను, మరికొన్ని శతాబ్దములలో మందకొడిగాను ఈ సంబంధాలు సాగాయి. క్రీ.శ. 15వ శతాబ్దం వరకు అరబ్బులు, ఇతర ముస్లిం వర్తకులు భారతీయ వస్తువులను ముఖ్యంగా వస్త్రాలను ఐరోపా వారికి విక్రయించుట ద్వారా విపరీత లాభాలు సంపాదించేవారు. మరీ ముఖ్యంగా ఐరోపా వాసులు, వారి ఆహార పదార్థాలలో ఉపయోగించే ఉప్పు, చక్కెర, మిరియాలు, ఇతర సుగంధ ద్రవ్యాలు, వస్త్రాలు భారతదేశము నుండి మహమ్మదీయ వర్తకుల ద్వారా, కాన్స్టాంటినోపుల్ మీదుగా, ఇటలీలోని జెనీవా, వెనిస్ నగరాలకు సరఫరా చేసేవారు. కనుక భారతీయ వస్తువులకు ఐరోపా మార్కెట్లో ఎక్కువ గిరాకీ వుండేది.

అప్పటికే తురుష్కుల, క్రైస్తవుల మధ్య మత యుద్ధాలు జరుగుతుండేవి. క్రీ.శ. 1453లో తురుష్కులు కాన్స్టాంటిన్ పోల్స్ ను ఆక్రమించి, ఐరోపా వారు ఈ పట్టణము ద్వారా తూర్పు తీర దేశాలతో నడుపుతున్న వర్తక వ్యాపారాలకు అడ్డుకట్టవేశారు. ఈ దిగ్బంధం వలన సుగంధ ద్రవ్యాల సరఫరా నిలిచిపోయింది. ఐరోపా వారి జీవన విధానంలోనే గొప్ప అంతరాయం ఏర్పడింది. దీని వల్ల ఆసియా దేశాల కంటే ఐరోపా దేశాలకే ఎక్కువ నష్టం కలిగింది. మత యుద్ధాలు కూడా ముగిసాయి. తూర్పు దేశాలతో, మరీ ముఖ్యంగా హిందూదేశంతో, సంబంధ బాంధవ్యాలను పునరుద్ధరించుకొను ఆవశ్యకత ఏర్పడింది. భూ మార్గం ద్వారా భారతదేశములో ప్రవేశించుట సాధ్యంకాని పని. కనుక ఐరోపావారు భారతదేశము చేరుటకు నూతన సముద్ర మార్గాన్ని అన్వేషించవలసిన ఆవశ్యకత ఏర్పడింది. నూతన సముద్ర

మార్కన్సేషకులకు పోర్చుగల్ రాజు నాల్గవ హెన్రీ ఎక్కువ ప్రోత్సాహాన్ని ఇచ్చాడు. నావికా శిక్షణా కేంద్రాన్ని కూడా స్థాపించాడు. అందువలన అతనిని 'హెన్రీ ది నావిగేటర్' అనే బిరుదుతో సత్కరించారు. మార్కోపోలో కావించిన నౌకాయాన కథలు కూడా ఉపయోగపడ్డాయి. ఈ ప్రోత్సాహక ఫలితంగా వాస్కోడిగామా అను పోర్చుగీసు నావికుడు ఆఫ్రికా చివరనున్న "కేప్ ఆఫ్ స్టాల్స్" దాటుటచే, దానిని "కేప్ ఆఫ్ గుడ్ హోప్" అంటారు. ఆఫ్రికా ఖండమును చుట్టిన వాస్కోడిగామా క్రీ.శ. 1498 మే నెల 27వ తేదీన భారతదేశములోని పశ్చిమతీరాన గల, కేరళ రాష్ట్రంలోని కాలికట్‌నకు సమీపమున గల 'కపడ' అను గ్రామములో తొలిసారిగా అడుగిడినాడు. భారతదేశమునకు నూతన సముద్ర మార్గం కనుగొనబడుట ద్వారా ఐరోపా దేశాలకు, భారతదేశానికి మధ్యగల సంబంధాలు పునరుద్ధరించబడుట ద్వారా, భారత చరిత్రలో నూతన శకం ప్రారంభమైంది. వాస్కోడిగామా కనిపెట్టిన నూతన సముద్ర మార్గం ద్వారా భారతదేశమును చేరుట మాత్రమే కాదుగాని ఈ దేశంతో ప్రత్యక్ష వర్తక వ్యాపారాలు వివిధ ఐరోపా దేశములు చేయగలిగారు. తరుమ్మల మధ్యవర్తిత్వం ఆంతరించింది.

1.5 ఆంధ్రదేశంలో ఐరోపా వారి స్థావరాలు

భారతదేశంలో వర్తక, వ్యాపారాలకు వచ్చిన ఐరోపా దేశీయులు ఆంధ్రదేశంలో కూడా ప్రవేశించారు. ప్రాచీన కాలం నుండి ఆంధ్రదేశానికి ఐరోపా దేశాలకు వర్తక, వ్యాపార సంబంధాలు ఉండేవి. ఆంధ్ర శాతవాహనుల కాలంలో ఆంధ్రదేశానికి ఐరోపాలోని రోమ్, ఇటలీ, గ్రీస్ దేశాలతో వాణిజ్య సాంస్కృతిక సంబంధాలు వుండేవి. ఆంధ్ర దేశం సారవంతమైన తీరప్రాంతమగుటచే అనేక ఐరోపా రాజ్యాలను ఆకర్షించింది. ఆంధ్ర దేశంలోని భీముని పట్నం, విశాఖపట్నం, కాకినాడ, నర్సాపురం, మోటుపల్లి, మచిలీపట్నం మొదలగు రేవు పట్టణాలు కొన్ని శతాబ్దములనుండి విదేశీ వ్యాపారానికి పేరు గాంచాయి. హ్యూయాన్ త్సాంగ్, మార్కోపోలో రచనలలో ఆంధ్రదేశంను పేర్కొన్నారు. విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతి శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలంలో ఆంధ్రదేశం సుసంపన్నంగా నున్నట్లు నికొలోకోంటి (ఇటలీ), న్యూనిజ్ (పోర్చుగల్), అబ్దుల్ రజాక్ (పర్షియా) మొదలగు వారు పేర్కొన్నారు. ఐరోపా దేశాలు మచిలీపట్నంలో వారి వారి వర్తక స్థావరాలను స్థాపించునాటికి ఆంధ్రదేశం మొగల్ చక్రవర్తి అయిన ఔరంగజేబు పాలనలో ఉంది. నిజాం ఉల్ ముల్క్, దక్కన్, దక్షిణ భారత దేశమునకు సుబేదార్‌గా వుండేవాడు; హైదరాబాద్ అతని రాజధాని. గోల్కొండ రాజ్యానికి ప్రధాన రేవుపట్టణమైన మచిలీపట్నంలో ఐరోపా వారు తమ తమ స్వాక్షరీలను నిర్మించుటచే అది వారందరికీ కేంద్ర స్థానమైంది.

1.5.1 పోర్చుగీస్ :

తూర్పు దేశాలకు ముఖ్యంగా భారతదేశానికి నూతన సముద్ర మార్గంను కనుగొనవలసిన ఆవశ్యకత ఏర్పడింది. ఆయా దేశాల రాజులు కూడా ఆసక్తిని కనపరిచారు. కనుక నూతన మార్గస్వేషణ ప్రారంభమైంది. అట్టి సమయంలో పోర్చుగల్ రాజైన హెన్రీ నావికులను ప్రోత్సహించి అన్వేషకులకు తగిన సదుపాయాలను కల్పించాడు. అంత మాత్రమే గాక సముద్రయానంనకు ఉపకరించు నావికా శిక్షణా కేంద్రాన్ని కూడా స్థాపించాడు. మార్కోపోలో రచనలు సముద్ర మార్కన్సేషకులకు ఎంతో ఉపకరించాయి. పోర్చుగల్‌కు చెందిన బర్తలోమియో డయజ్ అను నావికుడు అట్లాంటిక్ సముద్రం మీదుగా ప్రయాణించి ఆఫ్రికా కొనవరకు చేరాడు. తరువాత అదే దేశము నుండి బయలుదేరిన వాస్కోడిగామా అదే మార్గంలో ప్రయాణించి కేప్ ఆఫ్ స్టాల్స్ దాటి మెడగాస్కర్‌ను చుట్టి హిందూ దేశమునకు చేరగలిగాడు. ఈ విధంగా తూర్పు దేశాలకు నూతన సముద్ర మార్కన్సేషణలో విజయం సాధించిన మొదటి దేశం పోర్చుగల్. ఇది గొప్ప చారిత్రక సంఘటన. ఈ అన్వేషణ ద్వారా భారతదేశం మీదుగా అగ్నేయాసియా, చైనా దేశాలకు వర్తక వ్యాపారాలను విస్తరింపజేయు అవకాశమేర్పడింది. అంతేకాదు పోర్చుగీసు వారికి హిందూ మహాసముద్రంపై ఆధిపత్యం కూడా లభించింది.

పోర్చుగల్ చాలా చిన్న రాజ్యమైనందున వలస రాజ్య స్థాపనకంటే వర్తక వ్యాపారాభివృద్ధికే ప్రయత్నించింది. ఆనాటి గవర్నర్ అయిన డి ఆల్మీడా సముద్రంపై ఆధిపత్యాన్ని సంపాదించుటకు 'బ్లా వాటర్ పాలసీ' (సముద్రాధిపత్య విధానము) ననుసరించాడు. అయితే అతని తరువాత వచ్చిన గవర్నర్ ఆల్ బుకారక్ వ్యాపారానికి బదులు వలస రాజ్యస్థాపనకే ఎక్కువ ప్రాధాన్యతనిచ్చాడు. గోవా, మలకాలను ఆక్రమించాడు. దక్షిణ భారతదేశంలో పేరెన్నికగన్న విజయనగర చక్రవర్తియైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలతో వాణిజ్య ఒప్పందాలను కుదుర్చుకున్నాడు. సంది షరతుల ప్రకారం పోర్చుగీసువారు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు అశ్వక బలాన్ని సమకూర్చాలి. పర్యవసానంగా పోర్చుగీసు వారికి తూర్పు తీరప్రాంతాలలో వర్తకం చేసేకొనుటకు అనుమతి లభించింది. సాళువ, తుళువ వంశాలకు చెందిన విజయనగర రాజుల ఆదరణ కూడా లభించింది. ఆంధ్రలో మచిలీపట్నం వీరి ముఖ్య స్థావరం.

పోర్చుగల్ మిక్కిలి చిన్న దేశమగుటచే తక్కువ జనాభా, పరిమిత సంపద కలిగిన దేశం. కనుక రాజ్యస్థాపనార్థం వచ్చిన ఇతర ఐరోపా రాజ్యాల పోటీకి నిలువలేక పోయింది. స్పెయిన్ పోర్చుగల్ను జయించి తనలో విలీనపరచుకుంది. పోర్చుగల్ను విలీన పరచుకున్న స్పెయిన్ కూడా భారతదేశం విషయంలో ఆసక్తిని చూపలేకపోయింది.

1.5.2 డచ్ : పోర్చుగీస్ తర్వాత మనదేశమునకు వచ్చిన ఐరోపావారిలో రెండవవారు డచ్వారు. వీరు హాలెండ్ దేశస్థులు. ఇది స్పెయిన్ దేశమునకు వలసగా ఉండేది. ఐరోపానుండి భారతదేశమునకున్న సముద్రమార్గం పోర్చుగీసువారి ఆధీనంలోనుంది. కనుక పోర్చుగీస్ వారిని ప్రతిఘటించి తూర్పు సముద్ర మార్గాల ద్వారానే భారతదేశంతో వాణిజ్యం కొనసాగించాలని డచ్వారు ప్రయత్నించారు. పోర్చుగల్, స్పెయిన్ దేశాలు రోమన్ కేథలిక్స్ కాగా, హాలెండ్, ఇంగ్లండ్ దేశాలు ప్రొటెస్టంట్స్, కనుక హాలెండ్ ఇంగ్లండ్ల మధ్య గల మైత్రితోనే వారిరువురు మలయా ద్వీపకల్పంలో వ్యాపారం సాగించారు. క్రమక్రమంగా పోర్చుగీస్వారి ప్రాబల్యం తగ్గి డచ్వారి ప్రాబల్యం పెరగసాగింది, 'డచ్ ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ' ద్వారా తమ వర్తకంను భారతదేశంలో సాగించారు.

గోల్కొండ నవాబు ద్వారా ఆంధ్రదేశంలోని కాకినాడ దగ్గర జగన్నాధపురం, మచిలీపట్నంలలో తమ వర్తక స్థావరాలను నిర్మించుకొనుటకును, వర్తకము చేసికొనుటకును అనుమతిపొంది, క్రమక్రమంగా పెటపాలి, పులికాట్, నరసాపురం, భీమునిపట్నం మొదలగు ప్రాంతాలలో తమ వర్తకస్థావరాలను నెలకొల్పారు. వీనిలో పులికాట్ డచ్వారి వర్తకకేంద్రంగా పేరు గాంచింది. పన్నుల చెల్లింపు విషయంలో వెనుసుబాటు, తమ స్వంత నాణేలను ముద్రించుకొనుటకు అనుమతిని పొందారు. ఈ విధంగా ఆంధ్ర దేశంలో వారి వర్తక స్థావరాలను వ్యాపింప చేసారు. అయితే వారికి ఆగ్నేయ - ఆసియా మీద ఎక్కువ మక్కువ ఉండుటచే భారతదేశ వ్యాపారంపై తగు శ్రద్ధ చూపలేక పోయారు. హాలెండ్ చిన్న దేశమగుటచే ఆంగ్లేయుల పోటీకి తట్టుకొనలేక పోయింది.

1.5.3 బ్రిటిష్ ఇండియా వర్తక సంఘం : సాహసోపేతమైన సాగర యాత్రలు పోర్చుగీస్, డచ్చి సాగిస్తున్నప్పటికీ, ఇంగ్లండ్ రాణి అయిన మొదటి ఎలిజబెత్ ప్రభుత్వ ధనాన్ని ఆ వర్తకంలో పెట్టుబడి పెట్టడానికి ఇష్టపడలేదు. లండన్లోని కొందరు వర్తకులు తాము తూర్పు దేశాలతో వర్తకం సాగించడానికి అనుమతి ఇవ్వమని కోరారు. రాణి అనుమతిని ఇవ్వగా డిసెంబరు 31, 1600న సంతకంపై తూర్పు ఇండియా వర్తక సంఘం ఏర్పడింది. కంపెనీ వ్యవహారాలు చూడడానికి ఒక గవర్నరుని, 24 మంది సభ్యులతో కూడిన ఛైరక్టర్ల సంఘాన్ని, వీరి పనితీరుని గమనించే పెట్టుబడిదారుల సంఘాన్ని (ప్రాప్రైటర్ల సంఘం) ఏర్పరచుకున్నారు.

ఆంగ్ల కంపెనీ తొలి రెండు ప్రయత్నాలు విజయవంతం కాలేదు. మూడో ప్రయాణం 1608లో సూరత్ చేరింది. దీని కమాండర్ క్యాప్టన్ హాకిన్స్ జహాంగీర్ చక్రవర్తిని కలసి, సూరత్ వద్ద వర్తక కేంద్రానికి అనుమతిని సంపాదించాడు. అయితే పోర్చుగీస్ వారి ప్రమేయంతో ఆ అనుమతి కొంతకాలానికే రద్దు చేయబడింది. ఆగ్నేయాసియా దేశాలలో బ్రిటిష్ ఉన్న వస్త్రాలకు మార్కెట్టు లేదని, కాని భారతీయ వస్త్రాలకు అధిక డిమాండు ఉందని కంపెనీ గ్రహించింది. అందుచేత పోర్చుగీస్, డచ్ వ్యతిరేకత ఉన్నప్పటికీ భారతీయ వస్త్ర వ్యాపారంలోకి ప్రవేశించాలని నిర్ణయించుకుంది.

తూర్పు కోస్తా ప్రాంతంలో మద్రాసును ఆంగ్ల కంపెనీ సంపాదించడం ఒక ప్రసిద్ధ ఘట్టం. మచిలీపట్నంలో థామస్ క్లార్క్ ఆంగ్ల ఏజెంటుగా ఉన్నప్పుడు, ఆర్మగాంలో ఫ్రాన్సిస్ డే అతని క్రింది స్థాయి ఉద్యోగిగా ఉన్నాడు. ఆర్మగాం ఫాక్టరీని వదిలిపెట్టాలని ఛైరక్టర్లు నిర్ణయించినప్పుడు ఫ్రాన్సిస్ డే పొండిచ్చేరి చుట్టుప్రక్కల ప్రాంతాలను పరిశీలించాడు. శ్రీకాళహస్తికి చెందిన వెలుగోటి కుటుంబీకులు అగు దామెర్ల సోదరులు - దామెర్ల వెంకటాద్రి, దామెర్ల అయ్యప్పలతో సంప్రదించాడు. చంద్రగిరి రాజుకి దామెర్ల వెంకటాద్రి గవర్నరుగా ఉండేవాడు. ఆంగ్ల కంపెనీ కనుక ఆ పరిసరాల్లో వచ్చినట్లైతే అక్కడ తయారయ్యే అధిక వస్త్రాలకు మార్కెటు ఏర్పడుతుందని, తద్వారా లాభాలు పొందవచ్చని అతడు భావించాడు. పూనమలై ప్రాంతంలో దామెర్ల అయ్యప్ప ఉండేవాడు. మద్రాసు వద్ద ఆంగ్ల ఫాక్టరీ ఏర్పాటు చేసికోడానికి చంద్రగిరి రాజు జూలై 22, 1639న అనుమతించాడు. మార్చి 1, 1640 నుంచి ఫోర్ట్ సెయింట్ జార్జి కోట కట్టడం ఆరంభమయింది. ఈ ప్రాంతానికి చుట్టుప్రక్కల అనేకమంది నేత పనివారు వచ్చి స్థిరపడసాగారు. తూర్పు కోస్తా ప్రాంతాన గల అన్ని ఫాక్టరీలకు మద్రాసు ఫాక్టరీయే ముఖ్య స్థావరంగా సెప్టెంబరు 24, 1641న ప్రకటించబడింది

కోస్తా ఆంధ్రాలో ఆంగ్ల కంపెనీ ఫాక్టరీలను ఏర్పాటు చేయడం పదిహేడో శతాబ్దిలోనే ఆరంభమయింది. నిజాం పట్నం లేక పెట్టాపాలి రేవు పట్టణానికి 1611న ఆంగ్ల కంపెనీ నాక వచ్చింది. ఆంగ్లేయులు ఆంధ్రాలో ప్రథమంగా కాలూనిన ప్రదేశం ఇదే. తూర్పు తీర రేవు పట్టణాలని పరిశీలించి, ఎక్కడ ఆంగ్ల వ్యాపారానికి అనుకూలంగా ఉంటుందో తెలుసుకోమని క్రీ.శ. 1611లో ఆంగ్ల కంపెనీ కౌన్సిల్ హిప్పన్ నాయకత్వంలో గ్లోబ్ అను నాకను పంపారు. ఆ నాక గోల్కొండ నవాబు మహమ్మద్ కులీ కుతుబ్ షా రాజ్యంలోని ప్రధాన రేవు పట్టణమయిన మచిలీపట్నంని 1611లో చేరింది. ఈ ప్రదేశం అప్పటికే అంతర్జాతీయ వ్యాపార కేంద్రంగా ప్రసిద్ధి చెందిన స్థలం. ఈ రేవు నుంచే కాలికోలు, చింజీలు, పాలంపోరులు మొదలయిన కలంకారీ వస్త్రాలు, రత్నాలు ఎగుమతి అయ్యాయి. విదేశీ వ్యతిరేకత, పోటీ ఎదురయినప్పటికీ కుతుబ్ షాహీల ఆదరణతో ఆంగ్లేయులు 1621లో మచిలీపట్నంలోనూ, నిజాం పట్నంలోనూ ఫాక్టరీలు స్థాపించారు. ఇతర ఆంధ్రా ప్రాంతాలగు ఇంజరం, వీరవాసరం, మాడపాలెం, వైజాగ్ పట్టణాలలో కూడా ఫాక్టరీలను ఆరంభించి, వ్యాపారాన్ని చేయసాగారు.

1.5.4 ఫ్రెంచి కంపెనీ : భారతదేశమునకు వర్తక వ్యాపారములకై వచ్చిన ఐరోపాదేశీయులలో ఫ్రెంచ్ వారు చివరివారు. ఫ్రాంకాయిస్ బెర్నియర్ ను వారి రాయబారిగా భారతదేశమునకు పంపారు. పదునాల్గవ లూయీ ఆర్థిక మంత్రియైన కోల్బర్ట్ ఫ్రెంచి తూర్పు ఇండియా వర్తక సంఘమును క్రీ.శ. 1664లో స్థాపించినాడు. ఈ సంఘమునకు నాయకుడు ఫ్రాన్సిస్ కారన్. అతడు సూరత్ చేరి మొఘలు చక్రవర్తి ఔరంగజేబ్ అనుమతిపొంది, అక్కడ ఫ్రెంచ్ ఫ్యాక్టరీని నిర్మించినాడు. అనంతరము గోల్కొండ నవాబు అనుగ్రహమును పొంది ఆంధ్రాలోని మచిలీపట్టణమునందు క్రీ.శ. 1669 మరియొక ఫ్రాక్టరీని నిర్మించాడు. అంతమాత్రమే కాక, తమ వస్తువులను భారతదేశమునకు దిగుమతి చేయుటలోను, భారతీయ వస్తువులను ఎగుమతి చేయుటలోను శిస్తు మినహాయింపు పొందగలిగాడు. కొద్దికాలం తర్వాత కోస్తా ఆంధ్రాలో కాకినాడ దగ్గర గల యానాంలో గూడ వారి స్థావరమును నెలకొల్పారు. పుదుచ్చేరి (పాండిచ్చేరి)ని ముఖ్య స్థావరముగా చేసికొని ఫ్రెంచ్ వారు విస్తరించుచున్న సమయములో ఆంగ్లేయులతో పోటీ ఏర్పడి కర్ణాటక యుద్ధములకు దారితీసింది. చందనాగూర్, మాపే, కార్జికాల్ వారి ఇతర స్థావరాలు.

1.6 కర్నాటక యుద్ధాలు :

ఆంధ్రా ప్రాంతంలో స్థావరాల నేర్పరచుకొని వ్యాపారం సాగిస్తున్న ఫ్రెంచి, ఆంగ్ల కంపెనీల మధ్య పద్దెనిమిదవ శతాబ్దంలో, వైరుధ్యం ఏర్పడి, మూడు యుద్ధాలు జరిగాయి. వీటికి ప్రధాన కారణం వ్యాపార ప్రయోజనాలతో పాటు రాజకీయ ప్రాబల్యం సంపాదించాలనే కాంక్ష కూడా. ఐరోపాలో వారసత్వ యుద్ధాలు ప్రబలడం, వానిలో ఆంగ్ల, ఫ్రెంచి ప్రభుత్వాలు శత్రుపక్షాలు వహించడంతో, వలసలలో కూడా ఆ రెండు కంపెనీలమధ్య యుద్ధాలు జరిగాయి. ఆంధ్రలో అప్పటి ఆస్థిర రాజకీయ రంగం కూడా వారిని ఈ యుద్ధాలకు పురికొలిపింది.

మొగల్ చక్రవర్తి అధికారం నామమాత్రంగానే కొనసాగుతోంది. దక్కన్, కర్నాటకలపై నిజాం అధికారం సుస్థిరం చేసుకొనే ప్రయత్నంలో ఉన్నాడు. చిలుక సరస్సు నుంచి గుండ్లకమ్మ వరకు గల ప్రాంతం ఐదు సర్కారులుగా విభజింపబడి ఉండేది. అవి చికాకోల్, రాజమండ్రి, ఏలూరు, ముస్తఫానగర్ లేదా కొండపల్లి, గుంటూరు లేదా మార్కుజానగర్. ప్రతీ సర్కారు ఒక ఫౌజ్ దార్ అనబడు అధికారి వశంలో ఉండేవి. ఆదాయాన్ని వసూలు చేయడం, అవసర సమయాలలో నిజాంకి సైన్యంతో వచ్చి, సహకారం చేయడం అతని విధులు. ప్రస్తుత నెల్లూరు, చిత్తూరు జిల్లాలు నిజాం సామంతుడయిన ఆర్కాట్ నవాబు ఆధీనంలో ఉండి, కర్నాటక భాగాలుగా ఉండేవి. రాయలసీమ జిల్లాలయిన కడప, కర్నూలు, అనంతపురం, నిజాం సామంతులగు, కడప, కర్నూలు, ఆదోని నవాబుల ఆధీనంలో ఉండేవి. ఈ అధికారులంతా నిజాం అధికారాన్ని అవకాశం వచ్చినప్పుడల్లా ఎదిరిస్తూనే ఉండేవారు. ఫౌజ్ దార్లు, క్రింద అనేకమంది రాజులు, జామీందార్లు, శిస్తు వసూలు దారులుగా ఉండేవారు. తరుతరాలుగా వసూలు హక్కుగల అధికారులుగా, శాంతి భద్రతల పర్యవేక్షకులుగా వీరి స్థానిక అధికారం బలమైనది. రాయలసీమ ప్రాంతంలో ఆ అధికారాలను పాలెగార్లు నిర్వహించేవారు. ఆదాయంలో ఒక భాగాన్ని వారికై తీసికొని, మిగిలిన